

MÜHARİBƏ... VƏ SƏNƏT!

Tarix boyu həm fəlsəfədə, həm də sosiologiyada müharibə aparıcı mövzulardan biri olub. İnsan təbiətinin bir parçası olmaqla bərabər, həm də ictimai varlıqdır. Onun öz dəyər normaları, prinsipləri, hadisələrə baxışı var. İnsan nə qədər inkişaf etsə də, yeni texnologiyalar yaratsa da, ibtidai instinktlərindən xilas olmaqda çətinlik çəkir. Daima daha yaxşısını istəyir. Daha, daha və daha... Müharibə haqqında onlarla roman, hekayə və şeir yazılıb ki, bunların da mütləq əksəriyyəti ona - müharibəyə, insan ölümünə, dağıntılara, müharibə sonrası psixoloji sarsıntılara qarşıdır. Ancaq müxtəlif

mövqələrdə olan müəlliflər də az deyil. Məsələn, görkəmli rus yazıçısı F.Dostoyevski bir müsahibəsində müharibə haqqında bunları deyir:

"Elm və incəsənət həmişə müharibədən sonrakı ilk mərhələdə inkişaf edir. Müharibə onları yeniləyir, təvəzləndirir, təkan verir. Uzunmüddətli sülh zamanı elm də süquta uğrayır. Elmlə məşğul olmaq özünü qurban verməyi tələb edir. Amma gəlin düşünək, neçə alim dünyanın qanayan yarası önündə davam gətirə bilər? O da parlamaq, diqqəti cəlb etmək istəyir. Siz nə düşünürsünüz, həqiqi əməksevərlər çoxmu qalıb? Şöhrət istəyirlər. Buna görə də elmdə şarlatanlıq, effekt arxasınca qaçma, hər şeydən öncə işə faydalanmaq əsas yer tutur, çünki alim də zəngin olmaq istəyir. İncəsənətdə də eyni haldır: effekt arxasınca qaçmaq. Sadə, aydın, sağlam ideyalar artıq dəbdə olmur. Az-maz ölçü hissi, harmoniya qalır. Hisslərdə və ehtiraslarda işə sanki əyintilər yaranır. Əgər dünyada müharibə olmasaydı, incəsənət çürüyərdi. İncəsənətdəki bütün gözəl ideyalar müharibə, mübarizə tərəfindən yaranıb".

Tarix boyu müharibə vaxtı və sonra incəsənətin bütün sahələrində müharibə ilə əlaqədar nümunələr yaranır ki, bu da bir müddət sonra həmin xalqın mədəniyyətinin bir hissəsinə çevrilir. Müharibələr sənətə təsir elədiyi kimi, sənət də insanlara təsir eləyir, onları daima diri, canlı saxlayır.

XX əsr 2 Dünya müharibəsi gördü. Milyonlarla insan qətl edildi, şikəst qaldı. Bütün dünya, bütün insanlıq, böyük bir nəsil müharibə travması ilə yaşadı. Təkcə ədəbiyyatda deyil, bütün dünyada "itirilmiş nəsil"

yarandı. Kimi doğmasını itirdi, kimi özünü, kimi ruhunu, kimi də vicdanını, mərhəmətini. Müharibə hər insana bir cür yara vurdu. Bütün sənət sahələrində - ədəbiyyatda, kinoda, musiqidə, rəssamlıqda müharibənin dərin izlərini görmək mümkündür. Remarkın romanları müharibənin, müharibə insanının sarsıntılarını, yaralarını, psixologiyasını zərgər dəqiqliyi ilə göstərir bütün dünyaya. Eyni zamanda Roberto Beninyinin "Həyat gözəldir", Stiven Spilberqin "Şindlerin siyahısı", Roman Polanskiyin "Pianoçu" filmləri insanlığı müharibə etməməyə, daha sivil, daha mədəni, sülh içində yaşamağa çağırır.

Musiqi tarix boyu insanlarla iç-içə olub, onların daxili dünyalarının əsas ifadə vasitəsi olub. Məsələn, götürək qaval daşını. Hələ ən qədim insanlar daşlara vura-vura bir-birləri ilə rabitə qurublar, xəbər ötürüblər, siqnal veriblər. Zamanla insan inkişaf etdikcə onun ifadə imkanları da genişlənib. Bura təbii ki, musiqi də daxildir. Tarixi inkişaf prosesi ilə daha da inkişaf eləyən musiqi Renessansla zirvəyə çıxıb. İtaliyada başlayan Renessans zamanla bütün dünyaya yayılıb və dünya incəsənətinə yön verib.

Barokko dövrünün böyük ingilis bəstəkarı Henri Purselin "Kral Artur" operası dövrün ən məşhur sənət incilərindəndir. Kral Artur V əsrin sonu - VI əsrin əvvəllərində sakson işğalçılarına qarşı vuruşan əfsanəvi britaniyalı sərkərdədir. Onun haqqında sənətin müxtəlif sahələrində yüzlərlə nümunə var ki, bunlardan biri də haqqında danışdığımız operadır. Operanın librettosu görkəmli ingilis şairi Con Drayden tərəfindən 1684-cü ildə Stüart monarxiyasının varisi I Çarlzın Yenidənqurmasının 25-ci ildönümü münasibətilə yazılıb.

Monteverdinin "Tankrida və Klorinda döyüşü" əsəri də bu mövzunun əsas nümunələrindəndir. Əsərin librettosunu böyük italyan şairi Torvato Tassonun "Yerusalimin qurtuluşu" epik şeiri təşkil edir. Şeir 1581-ci ildə yazılmışdır. 1099-cu ildə birinci səlib yürüşü ərəfəsində fransız cəngavəri Bulonlu Qotfridinin Yerusalemi mühasirəyə alması haqqındadır. Həmin dövrdə

Osmanlı imperiyası Şərqi Avropaya doğru irəliləyirdi və bu şeir həmin dövrdə Avropada böyük əks-səda doğurmuşdu.

Böyük italyan bəstəkarı Cüzeppe Verdinin "Aida" 4 pərdəli operası qədim Misirdəki iqtidar mübarizələri haqqındadır. Əsər 1871-ci ildə Qahirədə səhnələşdirilib.

Müharibə təkcə ölkələr, insanlar arasında olmur. İnsan özünü, daxili aləmi, tanrıları, şeytanları ilə mübarizəsi, müharibəsi də var. Bu baxımdan dahi Hötenin dünya ədəbiyyatının şah əsərlərindən olan "Faust"unu xatırlamasaq, olmaz. Əsərə musiqidə, kinoda, teatrda və rəssamlıqda dəfələrlə müraciət olunub. Bunlardan biri də görkəmli fransız bəstəkarı Şarl Qunonun "Faust" operasıdır. Ələcsiz Faust şeytana səslənir. Mefistofel ona görünür. Bir neçə həmlədən sonra şeytan Faustu yoldan çıxardır. Əsər alman əfsanəsi əsasında yazılıb. Opera 1859-cu ildə Parisdə səhnəyə qoyulub.

Görkəmli italyan bəstəkarı Cakomo Puccinin dünya musiqisinin nadir incilərindən olan "Toska" operası Napoleon müharibələrinə həsr olunub.

Böyük rus bəstəkarı Pyotr Çaykovskinin "1812" uvertürası fransız hücumunun məğlubiyyətindən və Napoleonun böyük ordusunun geri çəkilməsindən bəhs edir. Əsərin premyerası 1880-ci ildə Moskvada Xilas-kar İsa kafedralında baş tutub.

Dahi Lüdvig van Bethovenin "Vellington qələbəsi" əsəri 1813-cü ildə baş tutmuş Vitoriya döyüşünə həsr olunub. Həmin döyüşdə Vellington markisi Cozef Bonaparta qalib gəlmişdi. Əsər "Döyüş simfoniyası", "Vitoriya döyüşü" adları ilə də tanınır.

Şopen daima xalqı, milləti ilə yaşayan bir bəstəkar idi. "Polonezlər"də bunu açıq-aşkar duymaq mümkündür. Xüsusən də döyüş ruhunda yazılmış polonezdə. Əsər 1838-ci ildə bestələnib; milli etiraz duyğusu ilə yazılan və polyak ruhunu əks etdirən bu əsər dünya musiqisində öz layiqli yerini alıb. Eyni zamanda 1939-cu ildə alman işğalı vaxtı Polşa radiolarında ən çox səsləndirilən əsər idi.

Şostakoviçin "VII simfoniya"sında alman faşistlərinin Leninqrada hücumundan bəhs olunur. Simfoniya "Leninqrad simfoniyası" adı ilə məşhurdur. Şostakoviç müharibəyə getmək istəsə də, gözlərindəki problemə görə gedə bilməmiş, əvəzində belə bir musiqi incisi ilə qəhrəman xalqın şərəf yolunu işıqlandırmağı bacarmışdı. Əsər mühasirədən əvvəl Leninqradda yazılmağa başlanır. İlk premyerası Samarada baş tutur və əsəri "Bolşoy Teatr"ın orkestri ifa edir. Bundan sonra əsər dünyanın hər yanına yayılır və musiqi tarixinin ən möhtəşəm nümunələrindən birinə çevrilir.

Tarix boyu xalqların boyunduruğa etirazı nəticəsində müxtəlif mahnılar yaranıb ki, bu mahnılar da za-

manla xalqların yaddaşına həkk olunub. Bunlardan biri, hətta birincisi heç şübhəsiz ki, "Bella çao"dur. "Bella çao" italyan protest mahnısıdır. Mahnının müəllifi bilinmir. Orijinalı "Alla mattina appena alzata" adlı xalq mahnısıdır. Mahnı xüsusilə İkinci Dünya müharibəsində çox məşhur olmuşdu. "Bella çao" bu vaxta qədər əfsanəvi Müslüm Maqomayev də daxil olmaqla yüzə yaxın müğənni tərəfindən ifa edilib. Bunların arasında İv Montan, Cavanno Daffini, Qrup Yorum və s. kimi solo və qrup versiyaları var.

Kubalı bəstəkar və müğənni Karlos Pueblanının 1965-ci ildə yazdığı "Hasta siempre" mahnısı bu gün dillər əzbərinə çevrilib. Mahnı məşhur inqilabçı Çe Ge-

varamın Konqoya səfəri zamanı silahdaşı Fidel Kastroya məktubuna cavab olaraq yazılıb. Mahnının yüzlərlə ifaçısı olsa da, fransız müğənni Natali Kardonun ifası əsərin ən məşhur versiyasıdır. Bundan başqa, mahnını Oskar Çavez, Robert Vayt, Yan Qarbarek, Volf Birman, Mohsen Namcu kimi məşhur ifaçılar öz repertuarına daxil ediblər.

Belə məqamlarda sənət öz gücünü göstərir. Xalq mahnılarında duyulan o ağrı-acı, iztirab, xiffət, qürbət həsrəti xalqların, millətlərin birləşdiyi nöqtədir. İnsan həm də ağrısı, məşəqqəti, gördüyü zülmərlə insandır. Eyni cür ağrıyır canımız... Eyni cür sızıldayır ruhumuz. Dünyanın hər tərəfindən yayılan, insan talelərinin çərpələnginə çevrilən bu nəğmələrlə biz uzaqdan-uzağa qucaqlaşırıq, gülümsəyirik gözələrimiz yaşlı. İnsan olduğumuzu hiss eləyirik. Bu acıları yaşayan, zülm edilən, əziyyət gören bizlərik.

Bu tip mahnıların çoxunun müəllifi bilinmir. Ola bilər ki, onları kimsə bəstələyib, kimsə sözlərini yazıb, ancaq zamanla bu nəğmələr xalqlaşır, dünyalaşır. Məsələn, "Ay Karmela!" mahnısı. Mahnı İspaniyada vətəndaş müharibəsi dövründə yazılıb. Əsasən, 1937-ci ildə müharibənin sonuna 2 il qalmış məşhurlaşmış. Mahnı faşist ordusuna qarşı mübarizənin simvollarından biridir.

**Mən sənə qəhrəman kişininəm
Qarşımızdakılar güclüdürlər
Və silahları var
Bizdə isə ürək və sevgi var
Qazanacağıq, Karmela.**

Qardaş Türkiyənin Çanaqqala müharibəsi ilə bağlı türkülər artıq xalqın mənəvi yaddaşına həkk olunub. Onlardan ən məşhuru heç şübhəsiz ki, "Çanakkale türküsü"dür. Türkünün hekayəsi də çox maraqlıdır. Belə ki, türkü bir məktubla bağlıdır. Bu məktub barədə Emrullah Nutkunun "Çanaqqala şanlı tarixinə baxış" adlı kitabında söz açılır. Məktubun sahibi də Emrullah Nutkunun qardaşı Seyfullah Nutkudur. 1903-cü ildə doğulan Seyfullah Nutku müharibədən əvvəlki dövrdə "Ça-

naqqala sultanisi" adlı bir liseyde 1-ci sinif şagirdi idi. Məktubun üzərində "29 sentyabr 1914" yazılıb və Seyfullah məktubda anası ilə danışıq:

"Əziz anam.

İki illik məşəqqətli qürbət həyatı nəhayət ki, bitir. Sənə və ailəmə qovuşacağım üçün sevinirəm. Məktəbimizi əlimizdən alırlar, deyirlər ki, xəstəxana olacaq. Bizi də İstanbuldakı məktəblərə bölüşdürəcəklər. Müəllimlərimizin çoxu da hərbi xidmətə yollanır. Yuxarı siniflər də könüllü yazılırlar. Bu gün türk dili müəllimimiz sinifə gəldi, ancaq çox dayanmadı. Bizimlə sağıllaşdı. Bizə dedi ki, vaxtı gələndə cəbhədəki xidmət məktəbdəki xidmətdən daha müqəddəsdir. Neçə gündür ki, Çanaqqala küçələrindən əsgərlər keçir. "Çanaqqala içində aynalı çarşı, Ana, mən gedirəm düşməne qarşı" mahnısını oxuyurlar. At üstündə zabitlər, top arabaları, məkəkarə və dəvə karvanları küçəmizi doldurdu. Mühəribə olacaq. İngilis və fransız hərbi donanmaları boğazın kənarında dolaşır. Buraların bombardman ediləcəyini deyirlər. Bu bombardmanı görmək istərdim, ancaq tezliklə Çanaqqalanı tərk edəcəyik, ancaq mən sizə qovuşacağam. Əziz atamın və sizin əllərinizdən öpürəm, qardaşlarıma da salam deyirəm.

Oğlunuz Seyfullah"

Mühəribələr bax belə ağrı-acılarla, iztirablarla doludur. Hər güllə səsi insanı diksindirir, məhv eləyir. Mühəribədən sonra da bu travma əbədi olaraq insanın qəlbini və ruhunu rahat buraxmır. Yuxularından qan-tər içində ayılırsan. Vyetnam müharibəsi haqqında yüzlərlə film çəkilib. Bunların bir çoxu müharibədən sonrakı dövrdə hərbiçilərin travmaları barəsindədir. Bunun ən gözəl nümunəsi isə heç şübhəsiz ki, görkəmli rejissor Maykl Skorsezenin "Taksi sürücüsü" filmidir. Robert de Nironun baş rolunda olduğu bu filmə Vyetnam qazisinin travmalarından bəhs olunur.

Azərbaycan xalqı tarix boyu yadelli işğalına məruz qalmış, ancaq heç vaxt təslim olmamış, həmişə zülmə və ədalətsizliyə qarşı mübarizə aparmışdı. Bugünkü

müstəqilliyimiz də iradə və cəsarətimizin, şərəf və ləyaqətimizin ən böyük, ən şanlı abidəsidir.

Azərbaycan musiqisində müharibə mövzusu qırmızı xətt kimi keçir. Hələ dahi Üzeyir Hacıbəyli İkinci Dünya müharibəsi illərində yazdığı əsərlərlə bu mövzunun yolunu gələcək bəstəkarlarımız üçün də aydınlatmışdı. Bu gün biz o marşları, nəğmələri dinlədikcə o dövrün hiss və həyəcanlarını daha dərinləndiririk. Böyük bəstəkar bütün həmkarlarını vətəni bu dar gündə tərk etməməyə, öz əsərlərində xalqın mübarizə əzmini işıqlandırmaya səsləyirdi. Bu dövrdə Üzeyir bəyin Səməd Vurğunla əməkdaşlığı xüsusilə diqqətçəkicidir. Bu müştərək fəaliyyətin nəticəsində Azərbaycan musiqi tarixinə “Zəfər himni”, “Döyüşçülər mar-

şı”, “Şəfqət bacısı” və “Vətən ordusu” kimi musiqi iciləri əbədi həkk olunub. Süleyman Rüstəmin sözlərinə yazdığı “Yaxşı yol” və Aşıq Mirzə Bayramovun sözlərinə yazdığı “Ananın oğluna nəsihəti” mahnıları da bu dövrün musiqi xəzinəsinin bir parçasıdır. Eyni zamanda Üzeyir bəy bu qan-qadalı illərdə “Vətən və cəbhə” kantatasını yazaraq xalqına böyük töhfə verib. Bəyim Dadaşova “Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığı müharibə illərində” məqaləsində yazır:

“Şəfqət bacısı” mahnısının yaranma tarixi çox maraqlıdır. Müharibə başladıqdan sonra Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının binası hospitala çevrildi. Belə bir vaxtda döyüşlərdə yaralanan əsgərləri bu hospitala gətirirdilər. Üzeyir bəy də vaxtaşırı oraya gedə-

rək yaralılarla görüşürdü. Görüş zamanı çiyindən və ayağından ağır yara almış Əsgərov soyadlı baş leytenant azərbaycanlı tibb bacısının sücaətindən söhbət açdı. O, sağ qaldığı üçün 19 yaşlı şəfqət bacısına borclu olduğunu bildirdi. Hospitaldakı görüşdən qayıdan Üzeyir Hacıbəyli o söhbətdən çox müəssir olmuş, “Şəfqət bacısı” adlı mahnı yazmaq haqqında düşünməyə başlamışdı. Bəstəkar Səməd Vurğundan mahnı üçün sözləri yazmağı xahiş edir. Şair səhəri gün hazır mətnlə bəstəkarın yanına gəlir. İki gün sonra isə məşhur “Şəfqət bacısı” mahnısı hazır olaraq ön cəbhəyə göndərilir”.

Üzeyir bəy “Vətən müharibəsi illərində Sovet Azərbaycanının musiqisi” məcmuəsinin müqəddiməsində yazır:

“Xalq orkestri üçün yazılmış əsərlər içərisində hərbi musiqinin yeni forması olan “Cəngi”ni xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Hələ əfsanəvi Koroğlunun dövründə milli çalğı aləti olan zürənin özəmliliyi və təbiiyyəti gürultusu əsgərlərdə mübariz ruh oyatmış, onları döyüş igidliklərinə və düşməne qarşı qələbəyə çağırırdı.

Müharibə “Cəngi” ilə yanaşı, “Qəhrəmani” və “Müxəmməsi” kimi əsərlərində meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Bunlar aşıq üslubunda yazılmış mahnılar olub, Qızıl Ordunun gücünü və qüdrətini, sovet xalqının qəhrəmanlığını və mərdliyini tərənnüm edir”.

Bu mövzuda təbii ki, Üzeyir bəyin böyük istiqlal şairi, hürriyyət aşığı Əhməd Cavadın sözlərinə yazdığı “Çırpınırdı Qara dəniz” əsərinə də toxunmaq olmaz. “Çırpınırdı Qara dəniz” şeiri 1919-cu ildə Əhməd Cavadın ikinci şeir kitabı olan “Dalğa”da dərc olunub. Şeir özü isə 1914-cü ildə Gəncədə yazılmışdı. Üzeyir bəy şeirə 1918-ci ildə musiqi bəstələmişdi. Üzeyir bəy bu mahnını Nuru Paşanın komandanlığında Qafqaz İslam Ordusunun Azərbaycandakı qəhrəmanlıqlarına həsr edib:

**İncilər tök, gəl yoluna,
Sırmalar səp sağ, soluna!
Fırtınalar dursun yana,
Salam Türkün bayrağına!..**

Üzeyir bəy yolunun ən layiqli davamçılarından Qara Qarayev də müharibə mövzusunda öz yaradıcılığı boyunca daima toxunub. Hətta Qarayevin ilk əsərlərindən birinin, ilk operasının adı da “Vətən”dir. Böyük bəstəkar bu operanı həmkarı Cövdət Hacıyevlə birgə yazmışdı. Bəstəkarlar operanı Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulmasının 25 ilyinə və Böyük Vətən müharibəsinə həsr ediblər. Əsər “Koroğlu” operasının və rus klassik operalarının ənənələrinə əsaslanaraq bəstələnib. Qarayev, həmçinin, “İldırımli yollarla” baletində afrikalı qaradərili insanların azadlıq mübarizəsini kəskin boyalarla verməyi bacarmışdı. Baletin librettosu Y.Slonimskiyə məxsusdur. Balet P.Abrahamsın əsəri əsasında yazılıb. Əsərin lirik musiqisi Abrahamsın bu sözləri ilə başlayır:

“Övladlar, bizim zəmanəmizin nəğməsini oxuyun. Nifrət, müharibə haqqında deyil, məhəbbət haqqında oxuyun”.

Qara Qarayev “I simfoniya”sını müharibənin ən qızgın vaxtında bəstələmişdi. Simfoniya xalqın əzminin, qəhrəmanlığının abidəsidir. Qarayev bu simfoniyasında Azərbaycan musiqisinin lad-intonasiya xüsusiyyətləri ilə Avropa polifonik üslubunu qovuşdurmuşdu. 5 hissəlik “II simfoniya” isə müharibə qurbanlarına həsr olunub. Qarayev dəst-xəttinin tam şəkildə əks olunduğu “III simfoniya”da isə əsas obraz xalqımızın mübarizə əzminin yeni, müasir mərhələsidir. Musiqişünas alim L.Karagışeva “Qara Qarayev və folklor” məqaləsində yazır:

“Üçüncü simfoniya”da seriya millilik və ənənəviliklə səslənən bir sıra inteqrasiyalı amillərdən ibarətdir. Bunlar həm intonasiya, həm də kompozisiya-quruluş amilləridir. Artıq burada seriyanın “təkmikli” interval nəbzii ilə əlaqədar assosiasiya yaranır. Yüksəliş və enişlərin daimi və yumşaq qarşılıqlı kompensasiyası, kiçik və böyük interval addımlarının ardıcıl növbələşməsi Azərbaycan monodiyasının ümumi cizgiləridir”.

Musiqi mədəniyyətimizin sütunlarından olan böyük Fikrət Əmirov da yaradıcılığında müharibə və xalqın

qüdrəti və əzəməti mövzularına xüsusilə toxunub. Bundan əvvəl Əmirov müharibə başlananda konservatoriyaadakı təhsilini yarımçıq qoyub ön cəbhəyə də yollanır, ancaq Voronejdə yaralanır və tərxis olunur. Əvvəlcə Gəncəyə gedir, ancaq həm təhsilini davam etdirmək istəyi, həm də içindəki çəşub-daşan musiqi eşqi onu Bakıya gətirir. Böyük bəstəkarın qəlbinin ən dərin qatlarında duyduğu müharibə ağrı-acılarının onun "Böyük Vətən Müharibəsi qəhrəmanlarının xatirəsinə" adlı simfonik poemasında öz əksini tapır. Əmirov bu əsərini müharibədə həlak olmuş musiqiçi dostu Məmməd İsrailzadəyə ithaf etmişdir.

Fikrət Əmirovun "Azərbaycan" suitası, "Azərbaycan" kapriçciosu və "Azərbaycan qravürləri" kimi əsərləri onun doğma el-obasına bağlılığının əsas nümunələridir.

1975-ci ildə qələbənin 30 illiyi ərəfəsində o vaxtkı "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli musiqi cəbhəsindəki səfərbərliklə bağlı xatirələrini bölüşmüşdü: "Müharibə başlayandan az sonra Üzeyir Hacıbəyov bütün bəstəkarları yanına çağıraraq dedi: "Hərə bir mahnı yazmalıdır. Özü də qısa müddətə. Mahnılar üçün üç gün, irihəcmli əsərlər üçün uzaqbaşı bir həftə vaxt müəyyən olunur".

"Gözləyərim", "Yürüş marşı", "Bir addım da geri dönməməli", "Gözlə məni", "Vətən haqqında mahnı", "Cəbhəyə", "İrəli", "Yun corab" kimi nəğmələr də məhz həmin keşməkeşli dövrdə yaranıb. Səid Rüstəmovun "Cəbhəyə", Süleyman Ələsgərovun "Gözlə məni" mahnıları həmin dövrdə dillər əzbərinə çevrilmişdi.

Böyük Tofiq Quliyev 1941-ci ildə "Qızıl ordu" ansamblını yaradaraq ona rəhbərlik edib, 402-ci diviziya üçün vətənpərvərlik mahnılarını bəstələyib.

Gülcəhan Məmmədli 2010-cu ilin 7 ayında "Mədəniiyyət" jurnalında yazdığı "Bart qoxulu nəğmələrin sorğusunda" yazısında maraqlı məqamlara toxunur:

"Xalq artisti, görkəmli müğənni Sara Qədimova 1942-ci ildə Novorossiyskdə şahidi olduğu hadisəni il-

lər sonra danışıqda da qəhərlənərdi: "Bir dəfə konsertdə "Yaxşı yol" mahnısını oxuyurdum. Birdən komandirin əmri eşidildi. Əsgərlər əmri eşidən kimi qalxdılar. Konsert meydanında heç kəs qalmadı. Biz musiqini kəsmədik. Mən səsimi bir qədər də ucaldıb, onların arxasınca daha bərkdən oxumağa davam etdim. Mahnı ilə döyüşçülərimizə yaxşı yol, qələbə diledim. Əsgərlər gözdən itmişdilər. Amma mahnını axıracan oxudum. Mənə elə gəlirdi ki, cəbhəçilər səsimi eşidirlər".

Hər xalqın taleyində ağır-acılı günlər olub. Bizim ən ağırlı, ən sıxıntılı yaramız Qarabağdır. Şanlı ordumuz sayəsində bu gün azad olunan torpaqlarımız az qala otuz il ərzində xalqımızın qanayan yarası oldu. Azərbaycan musiqisi bu yarıya bacardığı qədər məlhəm qoydu. Ən böyük töhfələrdən biri, bəlkə də birincisi heç şübhəsiz ki, görkəmli bəstəkar Cavanşir Quliyevin "Əsgər marşı"dır. "Fəryad" filminin də soundtreki olan bu möhtəşəm sənət incisi xalqımızın yaddaşına əbədi həkk olunub.

Şəmistan Əlizamanlının "Cənab leytenant", "Vətən əmanəti", "İgid əsgər, möhkəm dayan", "Qəlbin payızı" kimi mahnılar əsgərlərimizin, xalqımızın dilindən düşməyib.

Eldar Mansurov, Faiq Sücəddinov, Aygün Səmədzadə kimi bəstəkarlarımız vətənpərvərlik mövzusunda yaradıcılıqları boyunca dəfələrlə toxunublar. Öz əsərləri ilə xalqımızın mübarizə əzmini vəsf edəblər.

44 günlük Zəfər savaşımda başlayan gündən sənət - sözün, musiqinin mübarizəsi ön cəbhədəki döyüşlərlə yanaşı, paralel irəliləyirdi sanki. Bütün janrlarda yeni əsərlər gündəmi zəbt etmiş müharibənin fon musiqisinə çevrilmişdi. Yazımda həm dünya, həm də Azərbaycan musiqi sənətindən gətirdiyim adlar, nümunələr bir gerçəyi ifadə edir. Müharibələr sənətin bütün növləri içərisində ən çox musiqinin mövzudur bəlkə də. Həm də elə Dostoyevskinin tezisində inansaq, bu gün tarixi qələbəmizdən sonra yazıb-yaratmaq mərhələmiz yetişib... Hələ yüz-yüz illər bu Şanlı qələbənin yeni-yeni nəğmələrə çevriləcəyinə şübhə qalmır!